tendantur, et quinquagenis flagellorum ictibus verberentur.

X. Flavius Cintasvintus Rex [1].

Vt petenti servo alieno respondere ingenuus non recuset.

Superflue excusantem lex ideo corripit, ut omnis præsumptio coerceri facillime possit. Nonnulli enim ingenui servos alienos lædere [2] prompti sunt, et ad servi petitionem iudicio adesse contemnunt, asserentes se utique cum eo causam dicere non debere, a quo eis componi non poterit, si victores extiterint. Sed ne per hanc dilationem dum etiam servi dominus supra quinquaginta millia [3] absens est, aut utilitate domini sui fiat impedimentum, aut ipse servus indebite perferat fortasse periculum; id consultissime decernendum elegimus, ut nulli penitus audientia denegetur, sed cuiuscumque servus cum quolibet se adseruerit, seu suum sive domini sui, vel dominæ habere negotium, statim ille contra quem habet, præstus esse ad iudicium compellatur, aut petenti proculdubio responsurus, aut compositionis summam legaliter impleturus, si a servo fuerit iustissime superatus: ita ut si servus, quod proponit, convincere non potuerit, ingenuus idem conscientiam suam expiet sacramentis, se nihil horum, unde appellatur, scire vel habere, neque fecisse vel fieri præcepisse. Et post tale sacramentum servus pro iniusta petitione, sicut et ingenuus, componere non moretur. Ne tamen pro eadem compositione ultra resultet, dominus eius tantum, ut si minor est actio, quam decem solidi possunt valere, servus compositionis medietatem, hoc est, duos [4] semis solidos cogatur exsolvere. Quod si infra L. millia servi dominum esse constiterit, non aliter servus ingenuum petere poterit, nisi forte per se dominus eius in iudicium adesse non possit, et ad proponendum a servo negotium epistolam manu sua subscriptam per eumdem servum iudici destinaverit [5]. Quod si servus domini sui proponens negotium, aut fraude, aut negligentia domini sui vitiaverit, aut perdiderit causam, liceat domino eius eandem vitiatam causam, aut per se, aut per legitimum mandatarium suum resolvere, et iustissimis iterum vocibus partis suæ negotium reparare.

III. TITVLVS DE MANDATORIBVS ET MANDATIS.

I. *Quod Principum et Episcoporum negotia non per eos, sed per subditos sint agenda.*
II. *Vt iudex a litigatore perquirat, utrum propria, an aliena sit causa prolata.*
III. *Vt qui per se causam non dicit, scriptis adsertorem informet.*
IV. *Vt in personis nobilibus quæstio per mandatum nullatenus agitetur, et qualiter humilior ingenuus, sive servus per mandatum quæstioni subdatur.*
V. *Vt si dilationem in causa patiatur, qui mandatum facit, liceat ei immutare mandatum.*
VI. *Ne causam suscipiat femina per mandatum, licite [6] vero propriam exsequatur.*
VII. *Vt sicut lucrum, ita et damnum revertatur ad mandatorem: de commodis etiam mandatum accipientis.*
VIII. *Vt si mortuus fuerit is qui mandatum accepit, commodum illi debitum hæredes eius accipiant.*
IX. *Qualibus personis potentes, et qualibus pauperes prosequendas actiones iniungant.*
X. *Quod liceat his quibus commissus est fiscus, pro re fisci, quibus voluerint, exsequendas iniungere actiones.*

I. Flavius Recesvintus [7].

Quod Principum et Episcoporum negotia non per eos, sed per subditos sint agenda.

Maiorum [8] culminum [9] excellentia quanto negotiis rerum dare iudicium decet, tanto negotiorum molestiis sese implicare non debet. Si ergo Principem vel Episcopum cum aliquibus constiterit [10] habere negotium, ipsi pro suis personis eligant, quibus negotia sua dicenda committant; quia tantis culminibus videri poterit contumelia inrogari, si contra eos vilior persona in contradictione causæ videatur adsistere. Cæterum, et si Rex voluerit de re qualibet propositionem adsumere, ¿quis erit qui ei audeat ullatenus resul-

1 *Toled. got. sin autor ni nota. Legion. añade*: Antiqua.
2 *Lind.* ludere.
3 *Lind.* milliaria, *y así despues.*
4 *Toled. got.* duos et semis solidos.
5 *Legion.* præsentaverit.
6 Lind. *liceat vero ei, ut propria exsequatur negotia,* y así en la ley.
7 *Toled. got. sin autor ni nota. Legion. añade*: Antiqua.
8 *Toled. got. Emilian. y Lind.* Magnorum.
9 *Legion.* magnorum culminum potestas, aut pontificum excellentia.
10 *Legion.* contigerit.

tare? Itaque ne magnitudo culminis huius [1] evacuet veritatem, non per se, sed per subditos agat negotium actionis.

II. [2] *Vt iudex a litigatore perquirat, utrum propria, an aliena sit causa prolata.*

Iudex primum a litigatore perquirat, utrum propriam causam dicat, an alienam fortasse susceperit. Interrogetur etiam cuius mandatum habeat, et postquam causam iudicaverit iudex, comprehendat in iudicio, quem aut ex cuius mandato audierit negotium prosequentem, ac præterea mandati exemplar accipiat illius assertoris apud se cum iudicati exemplaribus reservandum. Liceat tamen illi qui pulsatus est, mandatum a petitore coram iudice petere, ut quam ob causam fuerit iudicio præsentatus, vel quid tenor mandati contineat, indubitanter possit agnoscere.

III. [3] *Vt qui per se causam non dicit, scriptis assertorem informet.*

Si quis per se causam dicere non potuerit, aut forte noluerit, assertorem per scripturam suæ manus, vel testium signis, aut subscriptionibus roboratam dare debebit. Ita ut si idem assertor aliquod conludium fecerit qualiter ab adversario suo possit in iudicio superari, aliud tantum [4] de facultate sua mandatori restituat, quantum de rebus eius perdidit aut evertit, aut etiam quæ ipse mandator obtinere, vel adquirere debuit exsolvat. Servo tamen non licebit per mandatum causas quorumlibet suscipere, nisi tantum Domini vel Dominæ suæ, Ecclesiarum quoque, vel pauperum, sive etiam negotiorum fiscalium de mandato [5]. Quod si vero per tepiditatem, aut fraudulentiam iudicum, sive falsorum testimonium aliquid ex voce mea inutilitatum fuerit, tunc robore vocis meæ adfuturum mihi reservetur, facto mandato.

IV. Flavius Cintasvintus Rex [6].

Vt in personis nobilibus quæstio per mandatum nullatenus agitetur, et qualiter humilior ingenuus, sive servus per mandatum quæstioni subdatur.

Quæstionem in personis nobilibus [7] nullatenus per mandatum patimur agitari. Ingenuam vero, et pauperem personam, atque in crimine iam ante repertam non aliter ex [8] mandato subdendam quæstioni permittimus, quam ut mandator de eadem persona, non servo, sed ingenuo per mandatum manu sua, vel trium testium adnotatione firmatum specialiter committat agendum. Et si fortasse innocentem fecerit tormentis affligi, sciat se idem mandator censura illius legis noxium retineri, quæ [9] continetur in libro sexto, titulo primo, capitulo [10] secundo, ubi præcipitur pro quibus et qualibus rebus ingenuorum personæ subdendæ sunt quæstioni. Reliquas autem criminales causas ita per mandatum liceat committendas [11], ut, sicut prædictum est, contra personam ingenui [12] ingenuo assertori quæstionis actio committatur. Servum vero per mandatum subdere quæstioni, tam ingenuo, quam servo iure conceditur; hac videlicet constitutione servata, ut si tormenta vel damna innocentibus fuerint inrogata, ad omnem satisfactionem mandator iudicis compellatur instantia. Nec dimittendus est tamen is, qui mandatum accepit, donec aut mandator sit coram iudice præstus, aut satisfactionem adimpleat legum. Et tamen qui quæstionem ex mandato agitaturus est, ante se velut proprii iuris dominus per placiti vinculum a iudice se noverit obligandum.

V. [13] *Vt si dilationem in causa patitur qui mandatum fecit, liceat ei immutare mandatum.*

Qui causam alicuius ex mandato susceperit, ut negotium peragatur insistat: quod si protrahit tempus, et causa, quam forsitan celerius poterat [14] expediri [15], occasionibus superfluis, aut fraudulenta dilatione suspenditur, mandator recurrat ad iudicem. Et qui mandatum acceperat, si malitiæ alicuius aut cupiditatis, vel negligentiæ vitio, adversario præsente, vel iudice, susceptum negotium ultra decem dies absque præcepto iudicis dilataverit, is qui mandaverat, aut per se proponere, aut alicui quem elegerit, suam liceat committere actionem.

VI. Antiqua [16]. *Ne causam suscipiat femina per mandatum, licite vero propria exsequatur.*

Femina per mandatum causam non suscipiat, sed suum proprium negotium in iudicio propo-

1 *Lind.* eius.
2 *Card.* Antiqua. Flav. Recesvindus Rex. *Legion.* Antiqua.
3 *Card. Legion. y Lind.* Antiqua.
4 *Legion.* aliud tantum ipse assertor de facultate sua &c.
5 *En los códices de Card. Emilian. Toled. got. y Legion. falta desde* de mandato *hasta el fin de la ley.*
6 *Card. añade*: Antiqua. *Legion.* Antiqua, noviter emendata. *Toled. got. sin autor ni nota.*
7 *Legion.* nobilium.
8 *Emilian. y Card.* per mandatum.
9 *Desde* quæ *hasta el fin de la cláusula falta en el Vigilano y en el Legionense: pero se han insertado aquí estas palabras por hallarse en los demas códices góticos.*
10 *En todos los códices, ménos en el Emilianense, se lee, sin duda por error,* era secunda, *en vez de* lege secunda. *El Emilianense dice*: capitulo secundo.
11 *Toled. got.* committere committendas.
12 *Card. y Lind.* ingenuam.
13 *Card.* Flavius Recesvindus. *Legion.* Antiqua.
14 *Toled. got. Emilian. y Legion.* potuerat.
15 *Toled. got.* expedire.
16 *Card.* Flav. Recesvindus. Antiqua. *Toled. got. y Emilian. sin autor ni nota.*

BIBLIOTECA
FACULTAD DE DERECHO Y CRIMINOLOGIA
U. A. N. L.

nere non vetetur. Maritus sane non sine mandato causam dicat uxoris, aut certe ante iudicem [1] se tali obliget cautione, quod uxor negotium eius non revolvat; et si revolverit, damnum quod cautio demonstrat, maritus excipiat, qui sine mandato causam dicere præsumpsit uxoris. Quod si maritus causam, quam sine mandato coniugis suæ prosequebatur, amiserit, uxor nullum præiudicium pertimescat; sed aut per se negotium prosequatur, aut cui voluerit ea quæ ipsi competunt prosequenda commendet. Ita ut si marito per iudicium iuste superato, denuo ad causam dicendam adversarium illum, qui victor extiterat, pars mulieris crediderit convexandum, atque in iudicio secundo patuerit eundem eius maritum non indebite victum fuisse; noverit eadem mulier non solum se iudici, qui causam prius examinavit, sed et illi causidico, quem iteratim ad iudicium compulit, iuxta legis sententiam esse satisfacturum.

VII. Antiqua. *Vt sicut lucrum, ita et damnum revertatur ad mandatorem: de commodis etiam mandatum accipientis.*

Sicut lucrum, ita et damnum iuxta conditionem mandati ad eum, qui causam mandaverit, revertatur; ita ut qui causam ex mandato dixerit, et fideliter, ut negotium peragatur, instituerit, ab eo mandator nec mandatum repetat, nec ipsam postea ad alium transferat actionem. Quia iniustum est, ut mercedem sui laboris amittat, qui pro suscepta causa fideliter elaborasse cognoscitur; ita ut is qui negotium prosecuturus est, ante causæ principium cum mandatore definiat, quantum pro commodo sui laboris finito negotio ab eo sit accepturus. Quod si receptam rem prosecutor infra tres menses reddere neglexerit mandatori, quidquid de eadem causa per quamcumque definitionem consequi potuit, perdat, et mandator iudicis instantia rem sibi competentem accipiat.

VIII. [2] *Vt si mortuus fuerit is qui mandatum accipit, commodum illi debitum hæredes eius accipiant.*

Qui mandatum fecit, si mortuus fuerit antequam causa dicatur, mandatum quod fecerat non valeat; et qui mandatum suscepit, si antequam causa dicatur, fuerit morte præventus, mandatum nullam habeat firmitatem. Quod si antequam moreretur causam dixisse dinoscitur, atque per suam instantiam ad fines usque legitimos perduxerit [3], et tamen quocumque casu intercedente, nec dum perfinita [4] res, aut exacta remansit, si ad hunc forte terminum fuerit causa deducta, quo eam ille qui per mandatum sequutus est, iam ante acceleraverat, omne lucrum quod ipse fuerat habiturus, hæredibus eius a mandatoris partibus exsolvatur.

IX. Flavius Cintasvintus Rex [5].

Qualibus personis potentes, et qualibus pauperes prosequendas actiones iniungant.

Nulli liceat potentiori quam ipse est qui committit, causam suam ulla ratione committere, ut non æqualis sibi eius possit potentia opprimi vel terreri. Nam etiam si potens cum paupere causam habuerit, et per se adserere noluerit, non aliter quam æquali pauperi, aut fortasse inferiori a potente poterit causa committi. Pauper vero, si voluerit, tam potenti suam causam debeat committere, quam potens ille est, cum quo negotium videtur habere.

X. Flavius Cintasvintus Rex [6].

Quod liceat his, quibus commissus est fiscus, pro re fisci quibus voluerit exsequendas iniungere actiones.

Nullus quidem rerum fiscalium temerator debet existere. Tamen quandoquidem si pro iure fisci contra quemlibet provenerit intentione moveri, ille cui commissa res est, apud comitem civitatis, vel iudicem habebit licentiam legaliter negotium prosequendi: quem si absentem a loco, ubi res agenda est, esse contigerit [7], vel occasio eum quæcumque suspenderit, aut etiam per se proponere fortasse noluerit, eandem utilitatis publice actionem per mandatum iniungere prosequendam cui elegerit, sui erit indubitanter arbitrii.

1 *Card. y Lind.* iudicem, seu alios quos iudex elegerit, se tali.
2 *Card. Legion. y Lind.* Antiqua.
3 *Toled. got. Card. y Lind.* perduxisse.
4 *Legion. y Lind.* finita.
5 *Toled. got. sin autor ni nota. Legion. añade*: Antiqua.
6 *Legion. añade*: Antiqua. *Toled. got. sin autor ni nota.*
7 *Card. y Legion.* constiterit.

BIBLIOTECA
FACULTAD DE DERECHO Y CRIMINOLOGÍA
U. A. N. L.

IV. TITVLVS DE TESTIBVS ET TESTIMONIIS.

I. *De personis quibus testificari non licet* [1]
II. *Quod testibus sine sacramento credi non possit: et si utraque pars proferat testem, cui debeat credi: et si vera testificare neglexerit testis.*
III. *De investiganda iustitia, si aliud loquitur testis, aliud scriptura.*
IV. *Servo non credendum, et qualibus regiis servis debeat credi.*
V. *Ne testis per epistolam testimonium reddat, et qualiter iniungi testimonium possit.*
VI. *De his, qui falsum testimonium dicunt.*
VII. *De his, qui falsum probantur testimonium protulisse, et de spatio sex mensium quo testem liceat infamare, sive aut super mortuum non liceat testimonium dare.*
VIII. *De his, qui ad falsum testimonium dicendum alios provocant, vel servos alienos ad libertatem impellunt.*
IX. *In quibus causis possint testificari servi.*
X. *De his qui se placiturum scriptis* [2] *obligant, ne pro aliorum causis veritatem dicant.*
XI. *De quibus annis poterint testificari minores.*
XII. *Vt contra extraneos parentela et propinquitas testimonium minime dicant.*

I. Flavius Cintasvintus Rex [3].

De personis quibus testificari non licet.

Homicidæ, malefici, fures, criminosi, sive venefici, et qui raptum fecerint, vel falsum testimonium dixerint, seu qui ad sortilegos, divinosque concurrerint, nullatenus erunt ad testimonium admittendi.

II. [4] *Quod testibus sine sacramento credi non possit: et si utraque pars proferat testem, cui debeat credi: et si vera testificari neglexerit testis.*

Iudex, causa finita, et sacramento secundum leges, sicuti ipse ordinaverit, a testibus dato, iudicium emittat: quia testes sine sacramento testimonium perhibere non possunt. Quod si ab utraque parte testimonia æqualiter proferantur, discussa prius veritate verborum, quibus magis debeat credi, iudicis extimabit electio. Certe si admonitus quisquam a iudice de re, quam novit, testimonium perhibere noluerit, aut si nescire se dixerit, id ipsum etiam iurare distulerit, et per gratiam, aut per venalitatem vera suppresserit; si nobilis fuerit, testimonium postea in nullo iudicio dicere permittatur, nec testimonium ipsius recipiatur ulterius. Quod si, licet ingenuæ, minoris tamen fuerint dignitatis personæ, et testimonio careant, et centum flagella infamati suscipiant: quia non minor reatus est vera supprimere, quam falsa confingere.

III. Flavius Cintasvintus Rex [5].

De investiganda iustitia, si aliud loquitur testis, aliud scriptura.

Quotiens aliud testis loquitur quam ea scriptura continet, quam [6] ipse subscripsisse dinoscitur; quamvis contra scripturæ textum diversa verborum sit a testibus impugnatio, scripturæ tamen potius constat esse credendum. Quod si testes dixerint eam, quæ offertur, scripturam minime roborasse, prolator eius probare debebit, utrum ab eisdem testibus scripturam fuisse roboratam constiterit: et si hoc ipse quibuslibet aliis documentis convincere fortasse nequiverit, experientia iudicis id requirere sollerter curabit; ita ut pro manus contorpatione [7] testis ille qui negat, iudice præsente scribat, qui etiam plus [8] cogatur scribere, ut veritas facilius innotescat, ubi scilicet, et hoc omnino quærendum est, ut scripturæ quærantur, et præsententur quas ante fecit, sive scripsit [9]. Et si tota ista defecerint [10], tunc conditionibus editis iurare non differat, quod nequaquam inibi [11] subscriptor accesserit: et si post hoc [12] quocumque modo patuerit pro extinguenda veritate mentitum eum fuisse, falsitatis notatus infamia, si honestior persona fuerit, quantum ille perdere potuerat cuius parti [13] testimonium perhibere contempsit, tantum dupla ei satisfactione compellatur exsolvere. Si certe inferior est persona, et unde duplare [14]

1 Legion. Toled. got. y Lind. *liceat.*
2 Legion. *vinculis.*
3 *Legion. añade*: Antiqua. *Toled. got. sin autor ni nota.*
4 *Card.* Flav. Glor. Cds. Rex. *Legion.* Antiqua.
5 *Legion. añade*: Antiqua. *Toled. got. sin autor ni nota.*
6 *Toled. got. Card. Legion. y Lind.* in qua ipse subscripsisse dinoscitur.
7 *Toled. got.* ita pro manus contropatione. *Card.* ita ut per manus contropationem. *Lind.* pro manus comprobatione.
8 *Legion.* publice cogatur.
9 *Toled. got. y Lind.* subscripsit.
10 *Lind.* defuerint.
11 *Legion.* ibidem.
12 *Card. y Legion.* post hæc. *Toled. got.* et si post ex quocumque. *Lind.* postea quocumque.
13 *Toled. got. Legion. y Card.* cuius partis.
14 *Toled. got.* et unde duplam rem dare non habet. *Card. y Lind.* et unde duplam rem dare debeat, non habeat. *Legion.* et unde duplam rem dare non habeat.